

Asia: VN/11443/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksista annetun direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Millaisia vaikutuksia näette ehdotettujen muutosten aiheuttavan?

Ihmisoikeuskeskus kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi, joka koskee parlamentin ja neuvoston direktiiviä tuotteiden ja palveluiden esteettömyysvaatimuksista (EU) 2019/882 ja sen toimeenpanoa Suomessa.

YK:n vammaisyleissopimuksen 33(2) artiklan tehtävät on osoitettu eduskunnan oikeusasiamiehelle, Ihmisoikeuskeskukselle ja sen valtuuskunnalle, jotka yhdessä muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.

Ihmisoikeuskeskus arvioi luonnosta hallituksen esitykseksi erityisesti suhteessa YK:n vammaisyleissopimukseen.

Esteettömyysdirektiivin kansallisella toimeenpanolla turvataan vammaisten ja toimintarajoitteisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Suomi on jo YK:n vammaisyleissopimuksen ratifioinnin myötä velvollinen ”toteuttamaan asianmukaiset toimet varmistaa vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla.” (9 artikla). Nyt toimeenpantavan esteettömyysdirektiivin vaikutuksia on arvioitava vammaisyleissopimuksen valossa. Tästä syystä Suomen on oltava valmis asettamaan esteettömyysdirektiivin toimeenpanoon riittävät resurssit, jotta toimeenpano on tehokasta ja toteuttaa perustuslain 22§:n mukaisesti viranomaisen velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeudet.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi on varsin ansiokkaasti tehty vaikutusarviointia. Muutosehdotusten lapsivaikutukset ja yhdenvertaisuusvaikutukset ovat osittain kattavat, mutta perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on suppea. Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan perus- ja ihmisoikeusvaikutusarvioinnissa olisi ollut perusteltua kiinnittää erityisesti huomiota YK:n vammaisyleissopimuksen takaamiin oikeuksiin, koska vammaiset henkilöt ovat erityisesti muutosehdotusten vaikutusten piirissä. Vaikutuksia olisi voinut arvioida esimerkiksi tarkastelemalla, miten muutosehdotukset vaikuttavat esimerkiksi seuraavissa artikloissa taattuihin oikeuksiin: esteettömyys ja saavutettavuus (9 artikla), oikeus elämään (10 artikla), eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä (19 artikla), henkilökohtainen liikkuminen (20 artikla), oikeus koulutukseen (24 artikla), oikeus terveyteen (25 artikla), oikeus työhön ja työllistymiseen (27 artikla) ja oikeus virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan (30 artikla).

Kysymyksiä lausunnonantajille

Lakiuudistuksen valmistelun aikana on keskusteltu valvontakokonaisuuden järjestämisestä.

Valvontakokonaisuus on kuitenkin tässä vaiheessa osin avoin.

Lausunnonantajia pyydetään ottamaan kantaa valvontaan kokonaisuudessaan.

Miten tuotteiden ja palvelujen esteettömyyden valvonta olisi tarkoituksenmukaista järjestää?

Ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan valvonnan osalta on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan välttämään sirpaleisuutta. Ihmisten on helpompi hahmottaa olemassa olevat valvontarakenteet ja saada oikeussuojaa, jos valvontarakenteet ovat yksinkertaiset.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi valvontakokonaisuus on vaikeasti hahmotettava, koska se koostuu useasta eri toimijasta – ja on osittain vielä keskeneräinen. Tämän johdosta Ihmisoikeuskeskus toteaa yleisellä tasolla, että eri toimijoille on taattava resurssit neuvontaan ja ohjaukseen hyvissä ajoin jo ennen esteettömyysdirektiiviä toimeenpanevien lakien voimaantuloa. Neuvontaa ja ohjausta on tarjottava tuottajille ja kuluttajille muun muassa esteettömyysdirektiiviä toimeenpanevien lakien sisällöstä, olemassa olevista reklamaatio-, kantelu- ja valvontareiteistä sekä niiden käytöstä.

Ihmisoikeuskeskus pitää tarkoituksenmukaisena ja perusteltuna ehdotuksena, että digitaalisten palveluiden valvonta keskitetään Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuusyksikköön.

Viestinnän palveluiden ja audiovisuaaliseen mediaan pääsyn valvonnan, liikennettä koskevien esteettömyystietojen esittämisen valvonnan sekä tuotteiden markkinavalvonnan osalta Ihmisoikeuskeskus viittaa edellä esitettyyn huomioon, että valvontarakenteissa tulisi välttää sirpaleisuutta. Ihmisoikeuskeskus korostaa tässä yhteydessä myös sitä, että kaikille toimijoille, joille valvontatehtävä säädetään, on osoitettava riittävät resurssit.

Lausuntopyyntöissä esitetyistä vaihtoehdoista Ihmisoikeuskeskus pitää selkeimpänä vaihtoehtona kohtaa B.

Lausunnonantajia pyydetään kommentoimaan erityisesti palvelujen valvontaa (esitysluonnoksen luku 4.2.6, sivut 83, 85 – 87), kun digitaalisten palvelujen valvonta on tarkoitus keskittää edelleen Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuusvalvonnan yksikköön. Lisäksi pyydetään ottamaan kantaa sähköisen viestinnän palvelujen ja audiovisuaaliseen mediaan pääsyn valvontaan sekä liikennettä koskevien esteettömyystietojen esittämisen valvontaan (laki liikenteen palveluista).

-

Erityisesti tuotteiden markkina- ja palvelunvalvonnan järjestäminen on esityksessä vielä avoin. Lausunnonantajia pyydetään esittämään näkemyksensä alla esitettyihin (esitysluonnoksen luku 4.2.6.3, sivut 84-85) vaihtoehtoihin markkina- ja palvelunvalvonnan järjestämisestä.

-

Valmistelussa on ollut esillä erilaisia vaihtoehtoja:

-

Rakennettu ympäristö

Esteettömyysdirektiivin vaatimukset rakennetulle ympäristölle on esitetty esteettömyysdirektiivin liitteessä III. Jäsenvaltiot voivat päättää kansallisesti, onko rakennetun ympäristön täytettävä liitteessä III vahvistetut esteettömyysvaatimukset. Tässä vaiheessa esitetään, että rakennettua ympäristöä koskevia vaatimuksia ei otettaisi mukaan tähän esitykseen vaan sen soveltamisesta päätettäisiin myöhemmin (ehdotus esitysluonnoksen sivuilla 92-94). Lausunnonantajia pyydetään lausumaan erityisesti siitä:

- Miten esteettömyysdirektiivin soveltaminen palvelun tarjoajan vastuulla olevaan rakennettuun ympäristöön konkreettisesti edistäisi esteettömyyttä ja kuinka laajamittaiseksi arvioitte vaikutukset rakennetun ympäristön esteettömyyteen?**
- Minkälaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esteettömyysdirektiivin soveltamisella rakennettuun ympäristöön olevan palvelun tarjoajalle? Kuinka suuren osuuden esteettömyysdirektiivistä aiheutuvista kokonaiskustannuksista ne muodostaisivat?**

Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen mukaan rakennettua ympäristöä koskeva Liite III tarjoaa hyvin vähän konkreettista sisältöä rakennetun ympäristön esteettömyyteen. Tästä syystä on ymmärrettävää, että rakennettua ympäristöä koskevia vaatimuksia ei oteta mukaan tähän hallituksen esitykseen, vaan rakennetun ympäristön esteettömyyssäätelyä päätetään myöhemmin erillisessä lainsäädäntöhankkeessa.

Yleisellä tasolla Ihmisoikeuskeskus toteaa, että vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta ei ole hyväksyttävää, että nyt voimaansaatettavista säädöksistä huolimatta on ”sallittua” sijoittaa saavutettavia pankkiautomaatteja tai lippuautomaatteja sellaisiin paikkoihin, jonne liikuntaesteisillä henkilöillä ei ole pääsyä. Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että rakennetun ympäristön esteettömyyssäätelyä koskeva lainsäädäntöhanke käynnistetään nopealla aikataululla. Valmisteltavan lainsäädännön tavoitteiden ja sisällön on oltava linjassa YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa ja pidettävä sisällään myös velvoitteita rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi.

Muita huomioita esityksestä

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ihmisoikeuskeskus nostaa lopuksi esiin huomioita liittyen vammaisuus ja toimintarajoite -käsitteisiin, joiden käytön kanssa täytyy olla tarkka. Esteettömyysdirektiivin johdannossa (kohta 4) käsitellään ”toimintarajoitteiset henkilöt” -käsitettä ja sen yhteydessä mainitaan myös ikääntyneet henkilöt, raskaana olevat naiset ja matkatavaroiden kanssa matkustavat henkilöt. Tämä kohta on siirtynyt perustelutekstiin tavalla, joka on ongelmallinen.

Suomen vammaispalvelulain ja vammaisyleissopimuksessa on erilaiset toimintarajoitemääritelmät siten, että vammaispalvelulain määritelmä on huomattavasti tiukempi. Huomionarvoista erityisesti se, että matkatavaroiden kanssa matkustava henkilö tai raskaana oleva nainen ei ole vammaisyleissopimuksen määritelmän mukaan toimintarajoitteinen eikä tällaista määritelmän laajennusta ole varmasti tarkoitettu luoda esteettömyysdirektiivillä.

Ihmisoikeuskeskus esittää muutettavaksi perustelutekstiä kohdassa, joka koskee lakia tuotteiden esteettömyysvaatimuksista (HE s. 101). Perustelutekstin kolmannessa kappaleessa todetaan seuraavasti:

”Esteettömistä tuotteista hyötyisivät kaikki. Erityisesti niistä hyötyisivät vammaiset henkilöt, mutta myös henkilöt, joilla on toimintarajoitteita, kuten ikääntyneet henkilöt, raskaana olevat naiset ja matkatavaroiden kanssa matkustavat henkilöt. Käsite ”toimintarajoitteiset henkilöt” kattaa esteettömyysdirektiivissä henkilöt, joilla on sellainen fyysinen, psyykinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, ikääntymiseen liittyvä vamma taikka jokin muu ihmiskehon toimintaan liittyvä pysyvä tai tilapäinen tekijä, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa rajoittaa kyseisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää tuotteita ja palveluja, minkä vuoksi kyseisiä tuotteita ja palveluja on mukautettava heidän erityistarpeisiinsa.”

Edellinen kappale tulisi muuttaa seuraavasti

”Esteettömistä tuotteista hyötyisivät kaikki. Erityisesti niistä hyötyisivät vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt, mutta myös esimerkiksi raskaana olevat naiset ja matkatavaroiden kanssa matkustavat henkilöt. Käsite ”toimintarajoitteiset henkilöt” kattaa esteettömyysdirektiivissä henkilöt, joilla on sellainen fyysinen, psyykinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, ikääntymiseen liittyvä vamma taikka jokin muu ihmiskehon toimintaan liittyvä pysyvä tai tilapäinen tekijä, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa rajoittaa kyseisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää tuotteita ja palveluja, minkä vuoksi kyseisiä tuotteita ja palveluja on mukautettava heidän erityistarpeisiinsa. Toimintarajoitteisuudelle ei ole asetettu ikärajaa, joten toimintarajoitteisen henkilön käsite kattaa direktiivissä myös ne ikääntyneet henkilöt, joilla on toimintarajoitteita.”

Joronen Mikko
Ihmisoikeuskeskus